

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.50>

ПОТРЕБА Й МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ ВИЯВЛЕННІ Й РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Голубокий Т.С.,
аспірант Національної академії Служби безпеки України

Голубокий Т.С. Потреба й можливості використання спеціальних знань у виявленні й розслідуванні злочинів у сфері оборонних закупівель.

У статті розкриваються наукові основи використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері оборонних закупівель, які ґрунтуються на опрацюванні положень кримінального процесу, криміналістики, теорії судової експертизи, а також на правозастосовній практиці правоохоронних органів. Зазначається, що суттєва доля злочинів у сфері оборонних закупівель пов'язана із злочинними діями посадових осіб органів влади й керівників державних установ, до повноважень яких входить організація проведення закупівель та контроль за виконання умов контрактів. Надана характеристика таким правопорушенням: вони є багатоепізодними, тривалий час латентними, вчиняються групами осіб, залишають специфічні сліди як у традиційному криміналістичному розумінні, так і сліди у вигляді електронної інформації в комп'ютерних системах чи конкретних мобільних, портативних пристроях. Під час вчинення зазначених видів кримінальних правопорушень злочинці складають та використовують документи для створення хибного уявлення законності своїх дій. Наголошено на важливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері оборонних закупівель у формі призначення та проведення судових експертиз, зокрема: криміналістичної (експертизи матеріалів, речовин і виробів, технічної експертизи документів, лінгвістичної експертизи та ін.); судово-економічної, судово-товарознавчої та ін. Звертається увага на те, що у тих випадках, коли предметом злочину є державне майно, проводять судово-бухгалтерські, технологічні експертизи для вирішення питань щодо розміру завданої шкоди, порядку оформлення й проходження фінансових документів, дотримання технології виробництва тієї або іншої продукції.

Специфіка експертних досліджень у кримінальних провадженнях про злочини у сфері оборонних закупівель передбачає застосування комплексного підходу. Серед основних недоліків, що пов'язані із призначення судових експертиз у зазначеній сфері визначено такі: нечітке уявлення слідчими предмета експертизи; не призначення експертиз, коли їх проведення є необхідним; неправильне формулювання запитань експерту; постановка перед експертом обмеженого кола запитань, що не враховують всіх обставин кримінального правопорушення; постановка перед експертом запитань, що виходять за межі його компетентності.

Зроблено висновок про те, що судові експертизи за справами про злочини у сфері оборонних закупівель відрізняються складним і багатоетапним характером вирішуваних задач, специфічними особливостями об'єктів дослідження в якості котрих виступають багатокомпонентні події та докази вчинення й приховування злочину.

Ключові слова: злочини у сфері оборонних закупівель, кримінальне провадження, досудове розслідування, корупційні злочини, спеціальні знання, криміналістичні експертизи, судово-товарознавча, судово-економічна експертиза.

Holubokiy T.S. The need and possibilities for using specialized knowledge in detecting and investigating crimes in the field of defense procurement.

The article reveals the scientific foundations of the use of special knowledge in the investigation of crimes in the field of defense procurement, which are based on the study of the provisions of criminal procedure, forensics, the theory of forensic examination, as well as on the law enforcement practice of law enforcement agencies. It is noted that a significant proportion of crimes in the field of

defense procurement are associated with the criminal actions of government officials and heads of state institutions, whose powers include organizing procurement and monitoring the fulfillment of contract terms. Such offenses are characterized: they are multi-episode, latent for a long time, committed by groups of people, leave specific traces both in the traditional forensic sense and traces in the form of electronic information in computer systems or specific mobile, portable devices. When committing these types of criminal offenses, criminals prepare and use documents to create a false impression of the legality of their actions. The importance of using specialized knowledge when investigating crimes in the field of defense procurement in the form of ordering and conducting forensic examinations is emphasized, in particular: forensic (examination of materials, substances and products, technical examination of documents, linguistic examination, etc.); forensic economic, forensic commodity examination, etc. It is noted that in cases where the subject of the crime is state property, forensic accounting, technological examinations are conducted to resolve the issue of the amount of damage caused, the procedure for drawing up and passing financial documents, and compliance with the production technology of a particular product.

The specifics of expert research in criminal proceedings on crimes in the field of defense procurement require the use of a comprehensive approach. Among the main shortcomings associated with the appointment of forensic examinations in this area, the following have been identified: unclear understanding by investigators of the subject of the examination; failure to appoint examinations when they are necessary; incorrect formulation of questions to the expert; posing a limited range of questions to the expert that do not take into account all the circumstances of the criminal offense; posing questions to the expert that go beyond his competence.

It is concluded that forensic examinations of cases of crimes in the field of defense procurement are distinguished by the complex and multi-stage nature of the tasks to be solved, the specific features of the objects of research, which are multi-component events and evidence of the commission and concealment of a crime.

Key words: crimes in the field of defense procurement, criminal proceedings, pre-trial investigation, corruption crimes, special knowledge, forensic examinations, forensic commodity examination, forensic economic examination.

Постановка проблеми. Збройна агресія рф проти України змусила нашу державу протистояти чималій кількості нових викликів та загроз. Важлива роль в цьому належить системі сектору безпеки і оборони, на який випала чи не найбільша відповідальність за організацію рішучої відсічі ворогу, збереження територіальної цілісності та суверенітету країни. Необхідно зазначити, що оборонні закупівлі є невіддільною складовою частиною забезпечення сфери національної безпеки України. У зв'язку з військовою агресією рф проти України та на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в нашій країні уведено в дію план запровадження та забезпечення заходів правового режиму зазначеного стану в Україні. На період дії воєнного стану підвищується значущість належного забезпечення процесів оборонних закупівель, оскільки державні витрати на оборону є пріоритетними і нині зросли до 50% від усіх бюджетних видатків. Ігноруючи важливість закупівлі товарів та послуг для потреб оборони країни, знаходяться окремі несвідомі громадяни, які намагаються «нагріти на цьому руки» та отримати швидкі й величезні незаконні прибутки за рахунок злочинних бізнесових схем, використовуючи їх в державній оборонній закупівлі.

Суттєва доля кримінальних правопорушень у сфері оборонних закупівель носить корупційний характер і пов'язана із злочинними діями посадових осіб з органів влади й керівників державних установ, підприємств, до повноважень яких входить організація проведення закупівель та контроль за виконання умов укладених із ЗСУ контрактів. Значні фінансові ресурси, які спрямовуються державою на задоволення потреб у сфері оборони, роблять цю галузь економічних відносин такою, яка піддається кримінальним посяганням. До числа протиправних все частіше відносяться дії, спрямовані на отримання доходів, які є незаконними, приховування від держави частини прибутку, недоплату податків, нецільове використання бюджетних коштів з усіх рівнів бюджетної системи України, у тому числі й за різними видами угод та ін. Якість розслідування таких злочинів перебуває у прямій залежності від рівня його криміналістичного забезпечення, зокрема й від наявності науково-обґрунтованих рекомендацій щодо організаційних основ їх вияв-

лення, тактики проведення конкретних слідчих та негласних слідчих дій, використання спеціальних знань, підготовки й проведення судово-експертних досліджень тощо.

Стан опрацювання проблематики. Найбільшу увагу кримінально-правовій та кримінологічній характеристиці злочинів у сфері оборонних закупівель приділяють дослідники у сфері кримінального права, що є цілком закономірним. Це праці вітчизняних науковців: О. Артеменка, О. Бондаренка, М. Буряка, О. Гулака, М. Мірошника, Н. Ніщенка, О. Світличного та ін. Примітним є те, що процес розробки класифікації злочинів у сфері оборонних закупівель характеризується відсутністю єдиного підходу до інтерпретації різними дослідниками певних або інших посягань як таких, що входять до зазначеної групи кримінально караних діянь.

Питанням досудового розслідування злочинів, вчинених з використанням корумпованих зв'язків, приділили свою увагу такі відомі вчені як Л. Аркуша, А. Балонь, В. Благодир, В. Бондар, Д. Бондаренко, І. Гора, В. Колесник, В. Ліпченко, О. Льозний, Д. Михайленко, О. Пчеліна, А. Черенков, С. Чернявський, С. Чічірко та ін. Визнаючи безсумнівну цінність наявних наукових розробок, слід зазначити, що питанням виявлення й досудового розслідування злочинів у сфері оборонних закупівель присвячено надзвичайно малу кількість наукових праць, де б досліджувались проблеми криміналістичного аналізу таких кримінальних правопорушень, тактики проведення окремих слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій, методики їх розслідування. Фрагментарно проблеми виявлення й розслідування злочинів у сфері державних закупівель розглядаються в публікаціях О. Авраменко, І. Висоцької, М. Ковальської, О. Мармура, О. Пасека та ін. Складний механізм учинення багатьох таких злочинів зумовлює необхідність використання оперативним працівником, слідчим, прокурором спеціальних знань задля вирішення основних завдань кримінального провадження. Спеціальної літератури, в якій би розглядалися проблеми судово-експертного забезпечення розслідування злочинів у сфері публічних закупівель, у тому числі і в сфері оборони, на тепер майже немає.

Метою статті є розкриття сутності окремих аспектів використання спеціальних знань у боротьбі зі злочинами у сфері оборонних закупівель й обґрунтування тієї тези, що якість виявлення й результативність досудового розслідування цих злочинів перебуває в прямій залежності від використання слідчим, прокурором спеціальних знань та рівня їхнього судово-експертного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Державні оборонні закупівлі – це та сфера оборонної діяльності держави, яка сьогодні є найбільш вразливою до корупційного ризику. До того ж, цей ризик може виникнути на будь-якому етапі закупівельного циклу. Необхідно брати до уваги те, що корупція в оборонному секторі є проблемою, яка становить серйозну загрозу національній безпеці, економічній стабільності, суспільній довірі та міжнародному авторитету України. Такі корупційні дії як підкуп, ігнорування правил чесної конкуренції, розкрадання можуть послабити обороноздатність країни через погіршення якості й ефективності військового обладнання, озброєння та послуг.

Суттєва доля злочинів у сфері оборонних закупівель пов'язана із злочинними діями посадових осіб органів влади й керівників державних установ, командування військових частин та очільників структурних підрозділів Міноборони до повноважень яких входить організація проведення закупівель та контроль за повнотою виконання умов контрактів. Значні фінансові ресурси, які спрямовані державою на задоволення потреб в сфері оборонних закупівель, роблять цю галузь економічних відносин такою, яка піддається кримінальним посяганням. Еволюціонувавши в більш витончені та законспіровані форми, даний сектор злочинності надає суттєвого впливу на соціальне життя України як в аспекті дотримання податкового законодавства, формування державного бюджету, так і з точки зору безпеки життя військових та цивільного населення. За оцінками вітчизняних аналітиків кількість кримінальних проваджень за злочинами у сфері оборонних закупівель різко зросла після початку війни з РФ у 2022 році і продовжує збільшуватися. Саме фінансова привабливість оборонних закупівель зумовлює корупційність, сприяє участі в державних оборонних закупівлях не лише чесних підприємців, а й осіб, які бажають незаконно й швидко збагатитися за рахунок держави. Корупція також спотворює процеси оборонних закупівель, що призводить до завищених витрат, придбання неякісного обладнання та обмеженої конкуренції [1].

Вітчизняними кримінологами слушно підкреслюється, що ключовими корупційними ризиками централізованих закупівель є: завищення ціни предмета закупівлі, зокрема за рахунок маніпулювання додатковими угодами; завищення обсягів предмета закупівлі; маніпулювання на етапі

формування лотів, тобто груп товарів для проведення тендеру; підготовка документації конкурсних торгів під конкретного учасника; штучне приведення до застосування переговорної процедури закупівлі; відсутність гарантійних зобов'язань щодо її предмета; недопостачання товарів (робіт/послуг); приймання продукції, яка не відповідає стандартам якості; закупівля майна, яке не використовують у Збройних Силах України або яке пропонують виробники (постачальники), а не того, яке є необхідним, тощо. Ним підкреслюється, що розвиток корупційних ризиків у державних оборонних закупівлях спричиняє негативні наслідки, зокрема становить безпосередню загрозу життю бійців і населення загалом [2, с. 107-108].

Ефективне та прозоре здійснення оборонних закупівель із дотриманням гарантій захисту національних інтересів, запобігання корупції у сфері оборонних закупівель, розвиток доброчесної конкуренції та прозоре планування, а також реалізація і контроль за здійсненням оборонних закупівель – все це є безумовною необхідністю та метою України в період повномасштабної збройної агресії РФ проти України. Захист державних коштів від злочинних посягань у сучасних умовах, що характеризуються появою нових зовнішніх та внутрішніх викликів сталому політичному й економічному розвитку України та збереженням високого рівня криміналізації бюджетної сфери, набуває пріоритетного значення.

У ситуації, яка склалась сьогодні в Україні, об'єктивно виникає необхідність підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів з попередження, виявлення й досудового розслідування злочинів, пов'язаних із оборонними закупівлями, а також забезпечення максимального захисту державних коштів від злочинних посягань. В такій діяльності особливо зростає роль Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, які в межах своєї компетенції й підслідності виявляють і розслідують факти незаконної закупівлі зброї, засобів самозахисту, боєприпасів та ін. за державні кошти. Як свідчить аналіз кримінальних проваджень про злочини у сфері оборонних закупівель, значна їх частина відкрита за ст. 114-1 КК України «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань» [3], що відповідно до ст. 116 КПК України віднесено до підслідності слідчих СБ України [4].

Усвідомлюючи корупційну небезпеку злочинів у сфері оборонних закупівель, народними депутатами Верховної Ради України було винесено на розгляд законопроект стосовно відповідальності за порушення законодавства у сфері підтвердження відповідності, виготовлення, виробництва, реалізації, придбання продукції, робіт та послуг, котрі призвели до створення реальної чи потенційної загрози національній безпеці України у воєнній сфері, в якому пропонується доповнити Розділ 1 «Злочини проти основ національної безпеки України» статтею, встановивши відповідальність за завдання посадовою особою шкоди національній безпеці України у воєнній сфері шляхом порушення законодавства у сфері підтвердження відповідності, виготовлення, виробництва, реалізації, придбання продукції, робіт та послуг (ч. 1 ст. 114-2 КК) або якщо вони вчинені організованою групою чи призвели до тяжких наслідків (ч. 2 ст. 114-2 КК). У цьому ж законопроекті пропонується внести відповідні зміни до ст. 116 КПК України, згідно з якими досудове розслідування злочинів, передбачених цією статтею КК України будуть здійснювати слідчі СБ України [5].

Слід зазначити, що досудове розслідування кримінальних правопорушень у сфері оборонних закупівель ставить перед слідчим різні завдання, вирішення яких вимагає використання специфічних методів, прийомів й форм організації розслідування. Це пов'язано з тим, що такі правопорушення у сфері господарської діяльності зазвичай є багатоепізодними, тривалий час латентними, вчиняються групами осіб (організованими злочинними групами), залишають специфічні сліди як у традиційному криміналістичному розумінні, так і у вигляді цифрової інформації в комп'ютерних системах чи конкретних мобільних, портативних електронних пристроях. Необхідно враховувати і те, що під час вчинення зазначених видів кримінальних правопорушень злочинці вимушені складати та використовувати хоча б мінімальну кількість документів (адміністративних, бухгалтерських, статистичних тощо) для створення хибного уявлення законності своїх дій. Для дослідження цих носіїв інформації знань слідчого не завжди вистачає, що потребує залучення спеціалістів та експертів у сферах первинного та бухгалтерського обліків, технології виробництва, якості продукції тощо. Така взаємодія має місце під час безпосереднього проведення слідчим окремих процесуальних дій, підготовки і збору матеріалів для експертного дослідження або під час експертизи [6, с. 386-387].

Під час виявлення й досудового розслідування зазначеної категорії злочинів майже у кожному кримінальному провадженні виникає потреба у використанні спеціальних знань, оскільки працівники органів досудового розслідування не завжди можуть правильно оцінити вартість військового майна, техніки, обладнання та озброєння; не повною мірою усвідомлюють потенційні можливості різних електронних реєстрів, особливості проведення готівкових та безготівкових переказів; не можуть відновити інформацію, видалену з електронних пристроїв й не володіють іншими спеціальними знаннями та навичками, що необхідні для забезпечення ефективності кримінального провадження. При цьому можуть використовуватися знання з різних галузей, зокрема, економіки, товарознавства, криміналістики, інформаційних і комп'ютерних технологій тощо і в різних формах, як процесуальних так і непроцесуальних або організаційних.

Вітчизняний науковець С.Самойленко звертає увагу на те, що у контексті дослідження особливостей розслідування кримінальних проваджень за фактом вчинення корупційних правопорушень, доцільно вести мову про використання чотирьох основних форм застосування спеціальних знань: призначення судових експертиз, залучення спеціаліста до участі в проведенні слідчих (розшукових) дій, консультативна та довідкова допомога спеціаліста, безпосереднє використання слідчим спеціальних знань [7, с. 253]. При виявленні й досудовому розслідуванні злочинів у сфері оборонних закупівель виникає необхідність в проведенні різноманітних криміналістичних експертиз, зокрема: експертизи матеріалів, речовин і виробів; технічної експертизи документів; лінгвістичної та ін. Не зупиняючи свою увагу на розгляді можливостей зазначених видів криміналістичних експертиз, вважаємо за потрібне зазначити, що доволі часто доказами за кримінальними провадженнями про злочини у сфері оборонних закупівель є результати фіксації переговорів та аудіозапису самого факту безпосереднього обговорення питань щодо вчинення протиправних дій. Це стає предметом дослідження експертизи матеріалів відеозвукозапису. Не менш важливим є проведення судово-лінгвістичних експертиз, коли в процесі проведення семантико-текстуального аналізу експертом вивчається смислове різноманіття мовленнєвих актів у контексті питань, які постають у кримінальних провадженнях про злочини у сфері оборонних закупівель.

Актуальність цього виду лінгвістичних експертиз пов'язана з такими фактами. Будь-яка людська діяльність опосередкована спілкуванням, у тому числі діяльність злочинна, корупційна. Значна кількість доказів антикорупційної спрямованості має вербальну (словесну) природу – це можуть бути розмови, зафіксовані на фонограмах, переписка електронною поштою, SMS-повідомлення та ін. Науковцями звертається увага на те, що об'єкти семантико-текстуальної експертизи різноманітні, проте найчастіше до Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України разом із постановою про призначення семантико-текстуальної експертизи (коли розслідують кримінальні правопорушення щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) на дослідження надаються скріншот листувань, зокрема й із соціальних мереж, усні мовленнєві повідомлення з їх текстовим відтворенням тощо [8, с. 46-47].

З метою вивчення дій службової особи, аналізу економічної й виробничої діяльності підприємства, установи або організації можуть призначатися судові економічні експертизи, зокрема це: дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій; дослідження документів фінансово-кредитних операцій, а також інші види експертиз економічної спрямованості. Здебільшого такі експертизи носять комплексний характер, потребують залучення фахівців з різних галузей знань у сфері економіки. Необхідність озброєння спеціальними економічними знаннями витікає насамперед з особливостей злочинів у сфері оборонних закупівель. Відомий вітчизняний вчений В.Шепітько звертає увагу, що з точки зору криміналістики, особливості злочинних посягань, спрямованих проти державного майна та майна підприємств інших форм власності, полягають у тому, що сліди цих посягань відображаються в документах [9, с. 187]. Ми підтримуємо шановного вченого і хочемо додати, що практика проведення судово-економічної експертизи пов'язана з різноманітними дослідженнями комплексу документації, що є у матеріалах кримінального провадження, де відображені дії економічних суб'єктів, передбачені чинним законодавством, порушення різного роду та їхні наслідки. До того ж йдеться про застосування різноманітних способів створення, обробки, передачі інформації, яка має правовий статус. Для цього мають застосовуватися такі експертні методики, котрі самі мають правовий статус і в процесі дослідження забезпечують відповідний статус результатів експертних досліджень. Тому у складі спеціальних знань судових експертів

повинні бути представлені не лише знання у різноманітних сферах економіки, а й правові знання, а на сьогодні – також знання у сфері інформатики.

У тих випадках, коли предметом злочину є державне майно, проводять судово-бухгалтерські, технологічні експертизи для вирішення питання щодо розміру завданої шкоди, порядку оформлення й проходження фінансових документів, дотримання технології виробництва тієї або іншої продукції. Бухгалтерські документи, які відображають господарську діяльність, є одним із основних видів доказів у справах про розкрадання та інші господарські злочини. З точки зору кримінології, корисливі злочини, які вчиняються в галузях економіки, мають латентний (замаскований) характер, тому для їхнього розкриття необхідно володіти не лише тактикою виявлення, але й методикою, в основу якої покладено використання обліково-бухгалтерської, фінансової та статистичної документації [10, с. 320]. Розв'язувати такі завдання, не використовуючи можливості спеціальних знань, – справа безнадійна.

Як зазначає фахівець в галузі судово-економічної експертизи Н.Бугай, економічна експертиза містить у собі сукупність певних методів і прийомів для проведення дослідження експертом фінансово-господарських операцій, бухгалтерських документів і звітності за завданням слідчих органів і суду, а методологічні принципи економічної експертизи мають базуватися на основних принципах бухгалтерського обліку, аналізу та всіх форм і видів контролю. Виявлена експертом невідповідність за правилами ведення обліку та присутність у ньому відхилень не завжди означає, що має місце протиправна дія. Проте найчастіше при проведенні економічної експертизи виявляються ті факти, які вказують на наявність відхилень як результату навмисних дій. Але оцінка діяльності певних людей виходить за межі компетенції експерта-бухгалтера і є прерогативою тільки органів досудового слідства та суду [11, с. 66]. Одним з основних завдань судово-економічної експертизи, відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, є визначення документальної обґрунтованості розрахунків економічного показника майнової шкоди (збитків, втраченої вигоди), проведених суб'єктами фінансово-господарського контролю, органами досудового розслідування або заявлених у позовних вимогах [12]. У чинній Методиці вирішення судово-економічною експертизою питань щодо спричинення матеріальних збитків [13], економічний і юридичний зміст категорії «збитки» суттєво відрізняються. В основу юридичного визначення збитків покладено підстави їх виникнення – протиправні дії певної особи. З економічної ж точки зору збитками визнаються будь-які втрати, пов'язані зі зменшенням майна чи погіршенням його якості незалежно від того, з яких причин вони виникли [14, с. 171].

Слід зазначити й те, що розмір спричиненої матеріальної шкоди за кримінальними справами у сфері оборонних закупівель характеризуються стабільно високими показниками. Так, лише за одним кримінальним провадженням проти колишнього заступника міністра оборони України і керівника департаменту державних закупівель та постачання матеріальних ресурсів Міноборони, яким інкриміновано розтрату майна і перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 114-1 КК України), було встановлено, що в результаті поставки засобів індивідуального захисту неналежної якості державі заподіяно збитків на суму 948 млн. гривень [15].

До інструментарію здійснення досудового розслідування злочинів у сфері оборонних закупівель, що значно розширює доказові можливості слідчого, прокурора, належить судова товарознавча експертиза, адже часто у практиці досудового розслідування таких злочинів зловмисниками не вказується справжня вартість військового майна, техніки, озброєння. Для забезпечення проведення таких експертиз попередньо має бути здійснено огляд і вилучення майна та на нього має бути накладений арешт. Товарознавча експертиза військового майна, техніки та озброєння полягає в дослідженні об'єктів та виробів військового призначення і подвійного використання, які перебувають у власності ЗСУ та правоохоронних органів і для яких визначено спеціальний режим обігу і використання. По суті це процес дослідження й оцінки військового майна, техніки та озброєння з метою виявлення їх якісних характеристик, відповідності стандартам та нормативам, а також можливих дефектів чи підробок. Проведення судово-товарознавчих експертиз щодо визначення вартості проводяться згідно із Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [16] та Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» [17].

Для проведення судової товарознавчої експертизи зазвичай залучають фахівців-товарознавців, котрі мають досвід роботи з об'єктами та виробами військового призначення й подвійного

використання, які проводять необхідні дослідження, використовуючи спеціалізовані методи та обладнання, щоб отримати об'єктивні дані щодо якості і характеристики зазначених об'єктів та виробів. Товарознавча експертиза військового майна, техніки та озброєння проводиться за результатами візуального обстеження виробу. В окремих випадках під час візуального обстеження може виникнути потреба в проведенні часткового розбирання виробу (для покращення доступу до пошкоджених складників), а також проведення діагностики його основних складників з використанням відповідного спеціалізованого обладнання [18, с. 342]. Яскравим прикладом використання висновку експерта-товарознавця у доказуванні за кримінальним провадженням про злочини у сфері оборонних закупівель можна назвати такий. Міністерство оборони України уклало договір із постачальником на закупівлю та постачання для військовослужбовців ЗСУ капців казарменних загальною вартістю 36 000.000 гривень (300 тис. пар) за вартістю 1 пари капців – 120 гр. Проведеним фахівцями в галузі судово-товарознавчої експертизи ДНД ЕКЦ МВС України експертним дослідженням було встановлено, що на час придбання зазначених казарменних капців їхня ринкова вартість в Україні становила лише 50 грн за 1 пару [19].

Наведений перелік судових експертиз, які зазвичай призначають під час розслідування злочинів у сфері оборонних закупівель, не є вичерпним і залежить від багатьох чинників, зокрема: від сфери діяльності установи, підприємства, в якому виявлене кримінальне правопорушення, предмета посягання, способу вчинення, слідової картини, особи підозрюваного та інших обставин, що впливають на необхідність використання спеціальних знань експерта з певної галузі та виду судової експертизи.

Проте в практиці розслідування зазначених злочинів трапляються випадки, коли необхідність призначення експертного дослідження або судової експертизи є очевидною, але вони не призначалися, а висновок експерта підмінявся актами, довідками та висновками відомчого або іншого дослідження, котрі отримані за запитом оперативного співробітника або слідчого. Системним недоліком, що є характерним для призначення експертиз та експертних досліджень є: неповне або неправильне використання можливостей економічної, товарознавчої та інших видів судових експертиз; невміння ставити перед експертом і правильно формулювати питання, які потребують роз'яснення, що згодом призводить до не встановлення окремих обставин скоєного злочину; постановка перед експертом обмеженого з можливих для вирішення кола запитань, що не враховують всіх обставин кримінального правопорушення; постановка перед експертом питань, що виходять за межі його компетенції тощо.

Висновки. Нами розглянуто лише окремі проблеми виявлення й розслідування злочинів у сфері оборонних закупівель, котрі потребують комплексного дослідження, а також розв'язання питань з якісного науково-методичного забезпечення використання спеціальних знань та проведення судових експертиз. Тактика початкових слідчих дій за кримінальними провадженнями про злочини у сфері оборонних закупівель визначається особливостями розслідування, а також слідчою ситуацією, яка склалася. В результаті проведення слідчих (розшукових) дій отримується певна база доказів, на підставі котрої у процесі подальших етапів розслідування відбувається розгорнуте й методичне доказування усіх обставин за кримінальними провадженнями даної категорії. Використання спеціальних знань й призначення судових експертиз за кримінальними провадженнями про злочини у сфері оборонних закупівель є невід'ємною складовою початкового етапу досудового розслідування. Вказані судові експертизи вирізняються складним і багатоетапним характером вирішуваних задач, що визначаються специфічними особливостями об'єктів дослідження в якості котрих виступають багатокомпонентні події та докази вчинення злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаренко О.С. Корупційні прояви в оборонному секторі в умовах воєнного стану та післявоєнний період: характеристика та заходи нівелювання. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284793/278853>. (дата звернення 2.05.25 р.).
2. Буряк М.В. Корупційні ризики в державних оборонних закупівлях: шляхи мінімізації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (18). С. 103–115.
3. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.

